THE APPRECIATIVE MODE IN OLD ROMANIAN LANGUAGE

Iuliana-Valentina BOBOACĂ
University of Piteşti

Abstract: The analysis of appreciative modality in Old Romanian language, in terms of linguistics, seeks a description of the phenomenon under the literary norms of the time, with a reference to the current situation in the Romanian language.

Keywords: modality, subjective, context, discourse, language.

Limba n'are niciun caracter regional, ci e vădit adaptată după aceia din cărţile bisericeşti: nu arare ori se întîlnesc şi arhaismele din acestea, precum şi condiționalul cu ***să****, întrebuințarea unor perfecte simple învechite, că* ***feaciu,*** *şi a unor cuvinte anticvate, precum sunt* ***mesereare****,* ***cărtulariu****, ş.a.*

N. Iorga[1]

Modalitatea apreciativă implică un număr mare de marcatori evaluativi prin care locutorul, ca instanţă emiţătoare, sau colectivitatea (evaluatorul generic) îşi exprimă atitudinea subiectivă faţă de conţinutul propoziţional, considerat în raport cu situaţia extralingvistică ce a generat enunţarea. De aceea acest tip de modalizare a fost considerat ca cel mai subiectiv în raport cu toate celelalte.

Filosoful german Kant afirmă despre judecată, în distincția pe care acesta o face între judecata de determinare și judecata de reflexie, că este posibil să fie și de natură estetică: "atunci când predicatul judecății *nu poate fi de fel concept al unui obiect*, întrucât nu aparține nicidecum facultății de cunoaștere: vinul e plăcut"[2]. În cazul dat, predicatul exprimă nemijlocit relația unei reprezentări cu sentimentul de plăcere, nu cu facultatea de cunoaștere.[3]

În acest tip de judecată, factorul determinant este senzația, una singură, care nu poate să fie niciodată semnificația unui obiect: de plăcere sau neplăcere, fiind singura senzație doar de natură subiectivă, deoarece restul pot fi asociate facultății cunoașterii.

1.1. Important este că aceşti marcatori evaluativi se întâlnesc în toate sectoarele limbii (în rândul tuturor părţilor de vorbire cu conţinut lexematic, de la substantiv până la interjecţie). De asemenea, se află şi la nivel suprasegmental, în diferitele forme ale conturului intonaţional. Acest lucru poate fi detectat la nivelul textelor scrise, mai ales la actele de vorbire interogative şi exclamative. Se poate întâlni însă la aproape toate tipurile de texte, chiar la cele enunţiative. Astfel, sensul propoziţiei *Ea este foarte deşteaptă* se poate schimba în funcţie de intonaţie şi context.

1.2. În limba română veche, se întâlnesc toate tipurile de marcatori evaluativi, mai puţin elemente neologice din cadrul fiecărui tip, care au fost adăugate în procesul de modernizare a limbii române literare şi de extindere a seriilor sinonimice: verbe şi expresii apreciative, interjecţii şi particule exclamative.

2. Subiectivitatea aprecierii se exprimă în limba veche, cel mai frecvent, prin expresii de tipul *e bine, e rău.* Acestea sunt urmate, de regulă, de propoziţii care transmit ce anume este apreciat: *Sufletului iaste bine să-lu ferimu de troate păcatele ceale necuvioasele şi să-lu aducemu spre rodurile bunătăţiloru* (CÎ: 359).

[1] Iorga, N., 1925: 237
[2] Kant, 1981: 121
[3] *Ibidem.*

BDD-A22000 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

Uneori se simte nevoia unei aprecieri duble sau a unui argument de autoritate în apreciere: *Ci mai bine iaste şi mai cu socoteală să se zică că de cătră răsărit se hotăraşte cu Niprul* (ITR: 160); *Zice Domnul Dumnezeu: Nu e bine cum omul să fie singur... face lui, cine să fie pre lângă el* (CLR: 196).

O marcă deosebit de importantă în modalizarea apreciativă este intonaţia, dar aceasta se poate observa mai ales în discursurile ce conţin exclamaţii, interjecţii, când sunt însoţite, aşadar, de componente afective: *O, fătul mieu şi voi fraţilor, cât* ***iaste de bine*** *să mângâiaţi pre boiari şi pre slugile voastre în toată vremea şi să vă sfătuiţi cu dânşii în tot ceasul şi să luaţi sfat şi de la cei mari şi de la cei ai doilea şi de la cei mai de jos, că aşa se cade* (ÎNB: 196); *Vedeţi, fraţilor, cât* ***iaste de bine*** *să nu facă cineva rău pentru rău?* (ÎNB: 254).

Multe dintre aceste tipuri de construcţii se întâlnesc cu infinitivul în locul conjunctivului, dar, din punct de vedere semantic, mesajul este acelaşi*: Şi deca-lu strinseră elu cu oajde, dzise către cela ce sta...* ***binre easte*** *voao a-l bate?* (CV: 272); *O, iubitul mieu fiiu cât* ***iaste de bine*** *a lăcui omul tot cu Dumnezeu şi a petrece cu Dânsul şi a fi cu El în veci* (ÎNB: 128*);* ***Bine e*** *a te ţinea întru aceasta şi încă de aceasta să nu pângăreşti mâna ta, căci temătorilor de Dumnezău ieşi-vor toate* (BB: 449); *Mai* ***bine e*** *a mearge la casa plângerii decât a mearge la casa de băutură... mai* ***bine e*** *a auzi certarea înţeleptului decât omul ce aude cântările celor fără minte* (BB; 449); *Pentru aceaia adevăr zic voao că bogatului* ***e greu*** *a întra în împărăţia ceriului* (CTE: 69); *Au mai* ***bine iaste*** *să umblăm după cuvintele lui Hristos şi să dobândim viaţa de veci, carea nu trece niciodată în veci* (ÎNB: 179).

Uneori, se întâlneşte şi supinul, având ca şi infinitivul, în astfel de construcţii, valoare verbală preponderentă: *...zice Gopeltin şi alţii că mai mult sânt* ***de râs*** *decât* ***de crezut****, pentru că aceale trei neamuri de oameni... lesne acei varvari limba lor îş strica, vrând mai mult cu a romanilor* ***a*** *o* ***amesteca*** (ITR: 171).

Alteori, construcţiile recurg la aprecieri obiectuale fără să presupună prezenţa unei propoziţii: *Bine-i, zău, Domnul cu voi!* (PO: 157); *Nu-i bine aceaea ce tu faci* (PO: 176); *Mai bună e vedearea ochilor decât cel ce mearge cu sufletul... mai bun iaste numele decât undelemn bun şi ziua morţii decât ziua naşterii* (BB: 449); *Să hie de învăţătură ce ieste bine şi ce ieste rău şi de ce-i să să ferească şi ce va urma hiecine* (LTM: 236).

Cu aceeaşi valoare evaluativă se întâlnesc şi alte expresii, în mare parte sinonime (*e greu, e lesne, a-i părea*): *Pentru aceaia adevăr zic voao că bogatului* ***e greu*** *a întra în împărăţia ceriului* (CTE: 69); *Dereptu grăescu voao că nu* ***e lesne*** *a întra bogatulu in împărăţiia ceriului* (CÎ: 288); *Mai în toate limbile vedem că au acest izvod, de scriu cu stihuri, pentru că foarte-****i lesne*** *a găsi îndegrabă ce vei vrea să cauţi* (NTB: 115); *Mie-****mi pare*** *să fie mai bun numele cel bun decât avuţiia cea multă* (ÎNB: 193-194); *Iar înţelepciunea şi vitejia de la beţie să nu o crezi, chiar de* ***ţe-ar părea*** *că sânt cât de bine tocmite* (ÎNB: 200). *De acest amu cuvânt iaste adeverit că altul iaste de seamănă şi altul iaste de seceră* (CTE: 47); *Şi-i era drag a ceti la scripturi, deci afla cuvinte scumpe şi nu se afla nime să i le spue* (MO: 179).

Aprecierea poate fi uneori nuanţată şi polarizată antonimic (*a-i părea – a-i părea bine/a-i părea rău*): *Şi Iuda Iscariot, fiind fur, părutu-i-au lui rău ş-au murguit pre muiare prentru vărsatul mirului pre trupul lu Iisus* (CTE: 156); *Şi lă păru bine de Alexandru că pesti mult* (A: 201).

În cele mai multe dintre aceste enunţuri se poate vedea că în structura argumentală a verbului apare Experimentatorul realizat prin nume în Dativ, ceea ce se întâmplă şi cu verbul *a plăcea: Ce nu plăcu acesta pizmeei cumu-şi grăiaşte* (MO: 152).

Valoare apreciativă cu o marcare destul de evidentă a subiectivităţii au şi verbele şi expresiile: *a se bucura, a fi bucuros, a se mira: Bucură-te suflete, că şi eu mă bucur de tine că ai făcut voia lu Dumnedzeu* (CS: 247); *De elu bucuraţi-vă puţinu acmu se frumosu easte* (CV: 367); *Şi aşa viindu Ştefan–vodă... era bucuros să să tulbure ţările aceste în vrun chip* (LTM:

BDD-A22000 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

235); *Iar Alexandru să spămîntă şi să miră mult şi zise: O, dragă împărătească, aşa n-am văzut* (A: 196); *... cându văzu scara el se miră şi zise: Că iaste Dumnezeu spre loculu acesta eu n-am ştiutu. Că în moşia lui numai părea-i că va fi Dumnezeu, nu pretutindenea* (CÎ: 243).

Marcatori forte pot fi şi interjecţiile, în absenţa verbelor, mai ales datorită conţinutului afectiv pe care-l vehiculează, semnalat intonaţional în discurs: ***Amar*** *celora ce, deaca se scoală dimineaţa ei caută rachiul...* ***Amar*** *şi ţie, ticăloase suflete că tu totdeauna faci lucruri de ocară şi de batjocură, ca aceasta şi nu-şi iaste nici ruşine, nici frică!* (ÎNB: 191); *Atuncea va fi ferice de cela ce va afla şi va câştiga îndrăzneală... Şi* ***vai*** *de cela ce să va afla că au lăcuit în traiu şi în viaţă spurcată în lumea aceasta* (ÎNB: 124). De multe ori, acestea sunt însoţite de vocative: *O,* ***vai*** *de mine, Alexandre, amărita-m de mine, dragul meu Alexandre* (A: 226); *O,* ***amar*** *mie, Alexandre, astăzi întunecă lume şi să mă plângă soarele şi luna şi stelele... O, dragul mieu Alexandre, dulce împărat prespe toţi împăraţii...* (A: 227)*;* ***Vai*** *ţie, cetate care împăratul tău iaste tânăr şi boierii tăi dimineaţa mănâncă!* (BB: 451); ***Vai*** *eu, căci se sfârşaşte sufletul pre cei omorâţi* (BB: 495).

3. Modalitatea apreciativă este cea mai subiectivă dintre toate tipurile de modalităţi, chiar dacă se poate reflecta în forme obiective sau impersonale (opinia curentă, adică tot atitudine subiectivă). Dacă la celelalte tipuri de modalităţi, atitudinea se poate raporta la stări de lucruri, modalitatea apreciativă se centrează nu numai pe acestea din urmă, cât şi pe obiecte, entităţi izolate: *E frumos să fii bun. Bunătatea e frumoasă. Bunul e frumos*.

Acest tip de modalizare raportează conţinutul enunţului la vorbitor şi la momentul enunţării: *Mă bucur că afară ninge,* dar şi la mijloace lingvistice care se pot folosi descriptiv (nonmodal): *Ieri m-am bucurat de soare. El s-a întristat că a plouat ieri*.

Sunt folosite conjuncţiile subordonatoare *că/să* şi, în funcţie de alegere, ele precedă modurile indicativ: *E bine că a plecat fericit*, respectiv conjunctiv: *E rău să plece supărat*. Tot de folosirea acestor două conjuncţii se impune şi sensul propoziţiei modalizate, când se foloseşte conjuncţia subordonatoare *că* tratăm cu un sens referenţial, iar când e ocurentă conjuncţia *să*, sensul devine generic. Prin sensul generic, modalitatea apreciativă se aseamănă cu modalitatatea deontică, diferenţa dintre aceste tipuri de modalităţi constă în faptul că prima pune accentul pe evaluare, implicând o recomandare, iar cea de-a doua, deşi bazată pe evaluare, pune pe primul loc consecinţa normativă a acesteia.

Modalitatea apreciativă poate fi: explicit subiectivă – emotivă – (verbul este la persoana 1: *apreciez, îmi place* etc.) sau formal obiectivă – non-emotivă sau evaluativă – (*e frumos, e corect*).

Mijloacele exprimării acestei modalizări sunt: verbele cu sens lexical apreciativ, anumite construcţii cu adverbe şi locuţiuni adverbiale, cu adjective sau substantive specializate, interjecţii şi particule exclamative şi intonaţia.

Verbele cu sens lexical apreciativ se împart în: verbe impersonale (*a-i plăcea că.../să..., a merita să..., a-l durea că..., a-l deprima că.../ să...)* şi verbe personale (*a aprecia că..., a detesta să..., a urî să..., a regreta că..., a se bucura că.../să..., a-l uimi că..., a-l surprinde că...*).

Adverbe şi locuţiuni adverbiale apreciative, de tipul: (*e) ciudat/bine/rău/de mirare că...* sunt urmate de adjective cu utilizare adverbială care au ca valori genericul, importanţa, utilitatea, efectul, emoţia ş.a.: *curios, minunat, superb, surprinzător, paradoxal, regretabil, trist, util, cinstit, important, semnificativ, caracteristic, esenţial*...; expresiile: *îmi pare bine/rău că.../să...,* locuţiunile adverbiale: *din fericire/nefericire/păcate/nenorocire: Din păcate, gestul rămâne fără nicio finalitate.* O parte dintre adjective intră în construcţii modalizante, subiective, putând primi şi mărci ale gradării (*bucuros, supărat, trist* ş.a.)*: Sunt foarte bucuroasă că te văd/să văd că eşti bine.*

Un număr mare de substantive pot exprima lexical evaluarea pozitivă/negativă intrând în construcţii de tipul: *noroc/păcat că...; e păcat că..., e (o) (mare) nenorocire că...,*

BDD-A22000 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

problema e că..., lucru interesant că..., a avea bucuria/plăcerea să.../de a...; a-i fi frică/teamă/jale.

Anumite cuvinte exclamative devin modalizatori apreciativi: *ce/ce mai..., cât de...*, expresii exclamative: *Slavă Domnului!; Doamne fereşte!; Of, Doamne*!; interjecţii: *vai, ah, ei* – împreună cu intonaţia de apreciere sau respingere.

4. Din multitudinea de exemple oferite, se poate observa că modalitatea apreciativă a fost și este o categorie bogată în mijloace de realizare. Este considerată cea mai subiectivă formă de modalitate, prin care emitentul exprimă gradul pozitiv, negativ sau afectiv al unui fapt. Se realizează în mod lexical, prin exclamative, prin construcții impersonale, cu ajutorul unor verbe și locuțiuni adverbiale apreciative.

5. Bibliografie:

1. A – *Alexandria* (Ediţie Fl. Zgraon), Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2006.
2. BB – *Biblia adică dumnezeiasca scriptură a Vechiului şi Noului Testament tipărită întâia oară la 1688,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic, 1988.
3. CÎ – Coresi, *Carte cu învăţătură*, (Ediţie S. Puşcariu, Al. Procopovici), Bucureşti, 1914.
4. CLR – *Crestomaţia limbii române vechi*, (Ediţie Al. Mareş), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.
5. CS – *Codicele Sturzan,* (Ediţie Gh. Chivu), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.
6. CTE – Coresi, *Tâlcul Evangheliilor şi Molitvelnic românesc* (Ediţie Vl. Drîmba şi I. Gheţie), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.
7. CV – *Codicele voroneţean* (Ediţie. M. Costinescu), Bucureşti, Editura Minerva, 1981.
8. Iorga, N., 1925 – *Istoria literaturii românești*, Ediția a II-a revăzută și larg întregită, București, Editura librăriei Pavel Suru, Calea Victoriei 73.
9. ÎNB – *Învăţăturile Sfântului Voievod Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (Ediţie D. Zamfirescu şi Gh. Mihăilă), Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 2010.
10. Kant, 1981 – Immanuel Kant, *Despre frumos și bine,* București, Editura Minerva.
11. LTM – *Letopiseţul Ţării Moldovei* (Ediţie Tatiana Celac), Chişinău, Editura Hyperion, 1990.
12. MO – Moxalie, *Cronica universală*, (Ediție G. Mihăilă), București, Editura Minerva, 1989.
13. NTB – *Noul Testament, tipărit pentru prima oară în limba română la 1648*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1988.
14. PO – *Palia de la Orăştie* (Ediţie V. Arvinte, I. Caproşu şi Al. Gafton), Iaşi, Editura Universităţii Al. I. Cuza", 2005.

NOTĂ:
Această cercetare a fost efectuată prin Proiectul POSDRU/159/1.5/S/138963 – „Performanţă sustenabilă în cercetarea doctorală şi post doctorală - PERFORM", cofinanţat de Fondul Social European.

BDD-A22000 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)